

Wacha Imre

Kiejtésünk változásai

1. A magyar nyelv rétegződésének és ezen belül a (helyes) magyar kiejtésnek bőséges a szakirodalma. Nyelvünk állapotáról s benne az **igényes köznyelvi kiejtés** helyzetéről készült nagyobb rendszerező és összefoglaló munka az 1965-ös egri kiejtési konferencia¹ után 1976-ban jelent meg² Egyes kérdéseiről bőségesen olvashatunk pl. a Nyelvművelő kézikönyv³ egyes szócikkeiben is. E munkák megállapításai – a megjelenésük óta eltelt csaknem negyed század ellenére – többségükben ma is érvényesek. Rendszeresen szólnak a kiejtés kérdéseiről a Kazinczy-versenyek beszámolóí.⁴ A kiejtés kérdéseiről, gondjairól magam

¹ Lásd: Helyes kiejtés, szép magyar beszéd. MNyTK 120. 1965.

² Elekfi László-Nyíri Antal: Nyelvünk új hangtani fejleményeinek vázolója és értékelése, In: Mai magyar Nyelvünk. Szerk. Grétsy László. AkK. 1976, 33-4. L. még további bibliográfiákkal pl.: Beszélt nyelvi tanulmányok. Szerk. Kontra Miklós. Linguistica. Series A. Studia et dissertationes 1. MTA Nyelvtudományi Intézet 1988; Normatodat - nyelvi norma. Szerk. Kemény Gábor. Linguistica Series A. Studia et dissertationes 8. MTA Nyelvtudományi Intézet, 1992; Elekfi László: A magyar hangkapcsolódások fonetikai és fonológiai szabályai. Linguistica Series A. Studia et dissertationes 10. MTA Nyelvtudományi Intézet. 1992.

³ Nyelvművelő kézikönyv I-II. Főszerk. Grétsy László és Kovalovszky Miklós AkK. 1980.. 1985.

⁴ A középiskolások Kazinczy-versenyeiről pl. A Kazinczy versenyek története. Győr Kazinczy Ferenc Gimnázium 1978; A Kazinczy-versenyek 25 éve. Győr 1991. legújabban: A szöveg és hangzása, in. „Mondd, és én hallom...” Győr Kazinczy Ferenc Gimnázium 2000.

is többször, több helyütt is szóltam más nyelvészeti disciplinákkal (pl. a szövegtannal, a retorikával) kapcsolatos össze-függéseit is megpróbáltam felvázolni.⁵

Ha nem a nyelvhasználat teljes körére, hanem a szűkebb és tágabb értelemben vett kiejtésre koncentrálnunk az egész magyar nyelvterületülre ügyelve néhány nagyobb változási tendenciát figyelhetünk meg.

2. A szűkebb értelemben vett kiejtést, a **hangképzést** tekintve a következőket:

2.1. Ha az **anyaországi beszédre** figyelünk azt tapasztaljuk, hogy a fővároshoz közeledve egyre nagyobb mértékben szorul vissza a nyelvjárások hangállománya, illetőleg a hangállomány regionális színezete. A távolabbi, illetőleg az ország keleti részén fekvő városok, területek lakói erőteljesebben őrzik – még a regionális köznyelvekben is – a nyelvjárási színeket, színezetet. A magam alapnyelvjárását (Kisalföld) is figyelve tapasztalom, hogy Győrött szinte teljesen eltűnt a gyerekkoromban még élő l-ezés (*királ, foló, mellik*), az *é* helyén ejtett *í* (*kírek. píz*), az *í* helyén ejtett *ü* (*fizet* helyett *füzet*) stb. Megőrződött viszont az *e*-féle han-

⁵ Pl. A magyar nyelv rétegződése - „Perújrafelvétel” In: Normatodat - nyelvi norma. Linguistica Series A. 1992. 49-104; Nyelvi rétegződés kiejtésben és hangzásban. EFF 5. 1991. 81-93; A hangképzés kommunikatív szerepe. EFF'2. 1989 121-39; Szöveg és hangzás. MNyTK 196. 1992. 70-84; Szöveg és adekvát interpretáció. Sigma, Szemiotikai szövegtan 5. 1993. 237-56; Szövegműfaj és beszédstílus. EFF 21. 1997. 94-99. Összegyűjtve több mással együtt az A szöveg és hangzása e. kötetben, Kodolányi János Főiskola kiadása 1999). stb. Vö. még: Penavin Olga: Nyelvjárás és köznyelv. Nyelvművelő Füzetek. Fórum Kiadó, Újvidék, 1986. 27.

az *é* helyén ejtett *í* (*kírek. píz*), az *í* helyén ejtett *ü* (*fízet* helyett *fűzet*) stb. Megőrződött viszont az *e*-féle hangoknak (nagyon) nyílt, középzárt és zárt változata – legalábbis a magánszférában.

2.2. Sajnos a zárt *ë* is visszaszorulóban van az országnak szinte az egész területén, legalábbis a nyilvános beszédben, a közéletben. Korábban – a régi filmek, híradófilmek tanúsítják – a színpadon és a rádióban is élt ez a hang, mára már szinte teljesen eltűnt a színeszek és az elektronikus tömegtájékoztató munkatársainak ajkáról. (Hála Istennek azért akad néhány kivétel, pl. a Duna Televízióban!) Még enyhe regionális színezetet is csak a vidéki (regionális) rádiók, tévék munkatársainál tűr meg az elektronikus tömegtájékoztató. Az enyhén regionális színek is és még a zárt *ë* is kiszorul az elektronikus médiumokból és a nyilvános beszédből.

Az **utódállamokban** élő magyaroknak erősebb (?) a nyelvi identitástudatuk. Erdélyben, a Vajdaságban, a Felvidéken – ott, ahol nagyobb tömbökben él a magyarul beszélő közösség – szerencsére erőteljesebben őrződnek a nyelvjárási ízek, még az elektronikus tömegtájékoztató nyelvhasználatában is. Sajnos a beszélők jelentékeny része az anyaországban is provincializmusnak érzi, ha regionális köznyelvi színezettel szól. Talán ez lehet az oka, hogy a Magyarországra átkerülő fiatalok – éppúgy, mint a Budapestre, egyetemre felkerülő vidékiek – gyorsan igyekeznek elsajátítani a pesti „normát”, „elfeledve” még a normába biztosan beletartozó zárt *é* hangot is.

2.3. Általános jelenség, hogy országosan erős ingadozást tapasztalhatunk az egyes beszédhangok időtartamában, sőt nemegyszer hangszínében is. A magánhangzók időtartamában gyakori az *í, ú, ű* hangok helyett rövid ejtése. Ez – nyelvjárási indíttatással – általános volt például a Dunántúlon. Korábban is megvolt a hangsúlyos helyzetű hosszú magánhangzó rövidülése és a rövidnek nyúlása (pl. *korház, körut*). Azonban – Gósy Mária mérései szerint – a spontán beszélt nyelvben ma már az egész magyar nyelvterületen megfigyelhető ezeknek és a többi hosszú vokálisnak is a rövidülése, sőt semlegesedése (svá szerű ejtése). Ennek oka egyrészt a mormolt ejtés, a zártabb artikulációs folyamat; lehetnek azonban ritmikai okai (szabályszerűségei-tendenciái) is.⁶ Nem mutatható ki viszont szabályszerűség a hosszú mássalhangzók rövidülésében. Vélhetőleg ez a beszédtempó általános felgyorsulásának, az artikulációs ritmus megromlásának és az egyre inkább terjedő henye, elnagyolt (rágógumis) hangképzési folyamatnak a következménye.

2.4.1. Az egyes beszédhangok képzését illetően mintha csökkent volna a hátrább képzett *t-d*, hang térhódítása. A 80-as években már szinte országosan megfigyelhető volt használata, főleg attitűdvariánsként bizalmas, magyarázó-okoskodó beszédben vagy kisgyerekeknek szóló kedveskedésben.

⁶ Vö. Gósy Mária: A magánhangzók minőségváltozása a spontán beszédben. Nyr. 1997. 121. 45-56.

2.4.2. Egyre általánosabb azonban – még igényes, tehát nem spontán beszédben is – az *r* hang mormolt ejtése. A három-négy perdületű *r* hang egyre többször jelenik meg két, sőt egy perdületüként, olykor pedig perdület nélkül, „harapott” hangként (olykor intervokális helyzetben is). Vokális után mássalhangzó előtt csaknem rendszeresen eltűnik vagy mormolódik az *r*-hang (*a'c*, *ko'mány*, *te'mészetes* stb.), éppúgy, mint a pongyola-familiáris-nyelvjárásias használatban az *l* hang. Egyre többször találkozom igényes ejtésben is *l-r* tévesztéssel is.

2.4.4. A sziszegő-susogó hangok (spiránsok és záréshangok: *s-zs-cs*, *sz-z-c*) hangszíne mindig is széles skálán mozgott a pöszeségtől a világos (nőies) ejtéstől a sötét (férfias) ejtésig. Ma is megvannak ezek a fonémavariánsok. Mellettük azonban egyre terjed az olyan ejtémód, melynél a *s-cs*-nek éles felhangja van, a *sz-c* hang pedig tompán hangzik.

2.4.5. A hangkapcsolódási törvényszerűségekből is megfigyelhetünk egy kezdődő változási folyamatot. A hagyományos törvényszerűségek szerint azok a mássalhangzók, melyeknek nincsen zöngés párjuk, nem vesznek részt a zöngés-zöngétlen hasonulásban (a *v* csak hasonul, de nem hasonít: *Má'fkalauz*, *sá'fhatár*, de: *halván*, *Vasvár*). Egyre gyakrabban hallható tanult beszélők ejtésében is, hogy az *l*, *m*, *n*, *v* is zöngésít (pl. *hőmérséglet*).⁷ *E* hangok zöngésítő hatásának van

⁷ Vö. Wacha Imre: A hátrább képzett *t*, *d* hangról.

nyelvjárási, népnyelvi előzménye (*bicigli. legvár, Vazsvár* stb.).

2.4.6. Egyébként megtalálhatók mindazok a kiejtési hibák és vétségek, melyeket a 920-as évek óta ismét és ismét szóvá tett s ma is szóvá tesz vagy kárpál a nyelv művelő szakirodalom, s amelyeket a Mai magyar nyelvünkben megjelent tanulmány is leír. Pl. bizonyos fonetikai helyzetben az *á*-ba hajló *é* hang, a szótagkiugratás, szótagelnyelés stb.

2.4.7. Természetesen a hangképzés jellegének – a teljes közlés beszéd folyamatát tekintve – van érzelem-, indulat-, azaz attitűdjelző szerepe és vannak személyiségre, életkorra, foglalkozásra utaló jellemzői is (pl. zárt szájú beszéd, delabializált, illabializált beszéd folyamat, stb.). Ezeknek funkciójára, az ilyen alapú hangszín módosulásokra, hangváltozásokra azonban nem térek ki. S ugyancsak nem a hangerőnek, hangmagasságnak beszéd szituációt, partnerviszonyt, attitűdöket jelző szerepére.

2.4.8. Ha a hangképzés egész folyamatában megfigyelhető általános tendenciára összpontosítunk, körülbelül azt állapíthatjuk meg, hogy a hangképzés egész folyamatában – különösen a fiatalabb generáció körében egyre zártabbá és egyre elnagyoltabbá, hegyébbé válik, a hangképzés kezdi elveszteni korábbi precíz jellegét.

3. Nagyobb és mélyrehatóbb változások figyelhetők meg a tágabb értelemben vett kiejtésben, a **mondatfonetikai eszközök** használatát illetően. Sajnos ma is

érvényes, sőt erőteljesebben érvényes Kodály megállapítása: „a magyar beszéd dallamát egyre többen fűjják egyre hamisabban”.

3.1. Általános jellemzője a **beszédiramnak** a felgyorsulása és a beszédrítmusnak (most már nemcsak az ún. artikulációs ritmusnak) az elbizonytalanodása is.

3.2. Általános jelenség az is, hogy a beszédtempó felgyorsulásával párhuzamosan „kiegyenlítettebb” lett a **beszéd dallamvilága**: egyrésztől elszürkült, összehúzóbb, egységesebb lett a beszéd hanglejtésének hangterjedelme és dallammenete, másrésztől kiegyenlítettebb lett a dinamikája is. Elsősorban az elektronikus tömegtájékoztatásnak írott nyelvet megszólaltató informatív közlőprózájában (pl. a hírmondásban, illetőleg az informatív jellegű riportokban, tudósításokban) jelentkeznek ezek a hangsúlyozási és dallamformák. Főleg a kereskedelmi (magán) rádiók és televíziók adásaiban. Ezeknek informatív adásaiban többnyire a felgyorsított tempójú „**zsinórbeszéddel**” találkozunk. Ezt az jellemzi, hogy a közlemény általában viszonylag szűk hangterjedelemben szólal meg, egyforma erejű hangsúlyok esnek szinte minden szókezdetre, s a beszéd folyamatát alig-alig szakítják meg értelmezőtákoló szünetek. A szünethasználatot többnyire a „vesszőtől vesszőig” olvasás és a „vesszőnél megállunk és felvisszük a hangsúlyt” kiejtési álszabály szabja meg. A jelenség nem új. Hasonlót hallhatunk a 930-as, 940-es évek híradófilmjeinek szövegmondásában is. Új viszont a magánadók műsorvezetőinek hajsolt beszéde, szünettelen és monoton datálása a

hírmondásban, az érthetetlenségig eltorzult artikulációja, angolos hanglejtésű szövegezése a zeneszámok között. Ennek megértését tovább nehezítik a szöveg alá kevert „hangeffektek”.

3.2.1. Jobb a helyzet a **közszolgálati médiumokban**. Itt többnyire „tanult” beszélők értő-értető és példamutató szövegmondással szólaltatják meg a híreket, információkat (pl. az m1, az m2, a Duna Tévé munkatársai, a Magyar Rádió bemondói, számos műsorvezetője). Sajnos nemegyszer a Spektrum és a National Geographic adók tudománynépszerűsítő filmjeinek tanult-profi szövegmondói is „kiegyenlített dallamvilággal”, „biztonsági olvasással”, olykor értelemzavaró-értelemáttoló hangsúlyozással szólaltatják meg a szövegüket, mert nem fordítanak elég gondot elmondandó szövegük tartalmi-nyelvi elemzésére.

3.2.2. Az un. „zsinór-beszéd”-nek egy „élőbb”, „divatosabb” változata az a kötetlen, spontán beszéd, amelyet egyrészt a magánrádiók könnyűzenei műsoraiban műsorvezetőitől hallhatunk a zenei blokkok között, másrészt az ifjabb korosztály nem nyilvános beszédében él. Egy beszédtanár kollégám találóan a „**rep-beszéd**” szóval jellemezte: harsány, erős hangú, monotonnak ható darálás, melyben gyakoriak az illogikus, a mechanikus ritmikusságból adódó és nem a logikumot kifejező hangsúlyok.

3.2.3. Ugyancsak a magánrádiók műsorvezetőinek beszédére jellemző az a felpergetett tempójú, idegenes **hanglejtésű** beszéd, melynek mintája az angol-amerikai-francia lemezgazda (lemezlovas) stílusnak kikiál-

tói, csodásító hangvétele, az angol hanglejtésre jellemző dallamvilág. Az így beszélők a műsorközlői-műsorvezetői stílusnak a külsőségeit vették át, elfeledkezvén arról, hogy az angol, francia, olasz, spanyol nyelv és a német is természetéből adódóan pergőbb tempójú és ritmusú, mint a magyar.

3.2.4. Háttérbe szorultak a hanglejtésnek kifejező, érzelem és értelemtükröző dallamformái, és egyre inkább eltűnnek a változatos erejű hangsúlyok. Legfeljebb a színpadi párbeszédben és dikciókban, valamint a vers- és prózamondásban, tehát az írott alapról megszólaló beszédnek reprodukív-interpretatív stílusában élnek a nagyobb ívű dallamformák.

3.2.5. Általános jellemzője a **spontán beszédnek**, hogy visszaszorul benne az ún. „pont-hanglejtés”. Ez azt jelenti a teljesen kötetlen beszédben, hogy a beszélők nem zárják le a mondat hanglejtését mélyre szálló dallammal, hanem rendszeresen nyitva tartják, lebegtetik, máskor éneklősen fel-felkapják a mondaton belüli hangsúlyszakaszok, más néven szólamok hanglejtését: az elülső hanglejtési forma helyett a végén emelkedő vagy a végén az utolsó szótagban felcsúszó dallamformával élnek, mivel a hangsúlyos kezdő szótagban nem magas(abb) hangfekvésből, hanem alafokról indítják a hanglejtést. (A „vesszőnél felvisszük a hangsúlyt” féle forma ez, melynek terjedésében az is szerepet játszhatott, hogy az énekléstől-kántálástól való félelem miatt a beszélők nem merik dallamhangsúllyal kiemelni a hangsúlyos szótagot. Pedig a dallamos beszéd nem azonos sem a kántálással, sem azzal, amit

éneklésnek szokás nevezni. A kántálásban a hangsúlyos szótag helyett másik szótagra esik a dallamcsúcs és többnyire hangcsúszás (glisszandó) is van a szótagban; az éneklés egyik formájában pedig (rendszerint vessző vagy tagoló vagy gondolkodási szünet előtt) az utolsó szótagban a magasba csúszik a beszéddallam. Ha ehelyett lassan emelkedik a dallam a szünet előtti szóban, szótagban, vagy csak kicsit lép fel a hang, a forma elfogadható a gondolat lezáratlanságának vagy a beszéd folytatásának jelzésére.

3.2.6. **A hanglejtésre** összpontosítva: az utóbbi időben erősen terjed két dallamforma. Az egyik a lezáratlan közlésé. Tudjuk, a lezáratlan közlést, a beszéd folytatásának szándékát az jelzi, hogy a hanglejtési egység zárlatában a dallam nem száll le mélypontra, hanem vagy középfekvésben lebeg, vagy mélyfekvésből középfekvésbe emelkedik fel több szótagon át, illetőleg ide lép fel az utolsó szótagban, ha netán előtte mélyre szállt volna le a hang. (Ez utóbbinak helytelenített változata, ha a hang az utolsó szótagban glisszandószerűen felcsúszik a magasba (éneklés, kunkorgatás). Az utóbbi időben a spontán beszédben is terjed ennek egyik olyan változata, hogy a nyelvi-grammatikai egység utolsó, gyakran az utolsó két szava lép fel magasfekvésbe, és ott lebegve marad: Pl.

beszélttem arról...",	meglátogatallak...."
"Tegnap délután	"Amikor tegnap
abban látom,	nem beszéltünk eleget."
"A legfőbb problémát	hogy ezekről a kérésekről még

Ez a forma korábban elsősorban gyerekek és nők bizalmas beszélgetésében (pletykálkodásában) élt. Mára már felnőtt férfiak, a közélet nyilvánossága előtt megszólalók spontán beszédében is gyakori.

3.2.7. A másik változás a kérdő mondat dallamában figyelhető meg. Gósy Mária kísérletekkel igazolta hogy ma már a kiegészítendő kérdés akkor egyértelmű, ha a mondat végének dallama nem a mélyponton zárul, hanem megemelkedik. Ez teszi az ilyen kérdést egyértelművé még akkor is, ha a dallamcsúcs (kérdőszó) a mondat élén - pl. a kérdőszón - van.⁸ Megfigyeléseim azt igazolják, hogy a (kérdőszó nélküli) eldöntendő kérdésben is egyre gyakrabban megfigyelhető ez a végén fellépő dallam a korábbi emelkedő-eső kérdő dallam helyett:

Pl. la volt itt? ki?
Járt itt va ki? Pista itt? Pista volt Járt itt vala

 Mit csináltál? Mit csinál tál?

Ezt a formát korábban a gyermeki kérdés dallamaként írta le a nyelveművelő szakirodalom. Egyúttal

⁸ Gósy Mária: A kiegészítendő kérdés dallamváltozása. Nyr. 117. 1993. 43-52.

helytelenítette is, mondván, nem magyaros dallamforma. Magam – felnőttektől – a tájékozódó, eldöntendő kérdésben rejlő udvarias felszólítás kifejezéseként formájaként hallottam, ilyen típusú mondatokban mint „Megvetted a könyvet?“, „Felveszed a másik ruhádat?“, „Becsuktad az ablakot?“. Előfordult kiegészítő kérdésben is, sürgető felszólításként: „Mikor jössz haza?“ (Értsd: 'Siess haza, ne maradj el sokáig').

Azt hiszem, ez a forma némileg megfelelője az udvarias felszólítást kifejező, de kérdő dallammal elhangzó felszólító mondatnak⁹. Ez annak fordítottja: az udvarias felszólítást, biztatást a felszólító dallammal kifejezett kérdés jelzi. Azonban ez a dallamforma sem új. Már a 930-as, 940-es magyar filmekben is találkozunk a kérdésnek ezzel a dallamformájával (pl. éppen Jávor Pálnál). Szóvá is tette, többször is helytelenítette a nyelv-művelő szakirodalom. Csak terjedése rohamosabb napjainkban.

4. A tágabb értelemben vett kiejtésben, azaz a mondatfonetikai eszközök használatában megfigyelhető sajátosságok, főleg a negatív sajátosságok megletének és terjedésének jelentős része - főleg az iskolai oktatásban és a színészképzésben továbbélő kiejtési félígaz-ságokra, álszabályokra, kiejtési babonákra vezethető vissza.

Az iskolában az olvasás tanításakor, illetőleg a színészképzésben az írott szövegek megszólaltatásának

⁹ Vö. Fónagy Iván: *Api, figyelj ide!*

és interpretálásának oktatásakor ilyenféle álszabályok sulykoltatnak be: 'a magyarban minden szó első szótagja hangsúlyos', 'a magyarban a hangsúly a szó első szótagjára tett nyomaték, dinamikai többlet', 'a magyar kijelentő mondat hanglejtése ereszkedő', 'magyar kérdő mondat dallama emelkedő-eső', 'vesszőnél megállunk és felvisszük a hangsúlyt, pontnál megállunk és leeresztjük a hangsúlyt', 'mindig a jelzőt kell hangsúlyozni', 'a legfontosabb közlés mindig a mondat elején van, tehát a mondat első szavai a lehangúlyosabbak' stb. Vigyázat! Tudnivaló: nem minden szó kap hangsúlyt, csak az, amelyiket valamilyen okból ki kell vagy ki akarunk emelni. Hogy melyik szót milyen mértékben, milyen erejű hangsúllyal „kell” kiemelni, azt mindig a mondat hangsúlyviszonyai, a közlésben fontos vagy magától értetődő, az új és az ismert viszonyai szabják meg. A hangsúlyviszonyokat sohasem szabad szabályok alapján megállapítani, hanem főleg a mondat és a szövegösszefüggés logikája segítségével. A hangsúly realizálódásában azonban a hangnak több tulajdonsága játszik szerepet: a dinamika (erő) a frekvencia (dallamváltás: emelés vagy éppen süllyesztés), az időtartam (nyúlás), a szünet (elő- vagy utószünet), a feszesebb artikuláció és a hangszín módosulása. Ezek általában együttjárók, de egymást helyettesítő, azaz alternatív használatuk is él. A Beszélni nehéz hangsúlyozás jelölésrendszere öt fokozatot ismer. A kijelentő mondatban is csak az egyszakaszú mondat hanglejtése ereszkedik az elejétől a végéig. A többszakaszú mondatban a hangsúlyszakaszokban fel-fellép a beszéd-dallam, több, újból és újból ereszkedő vagy lebegő stb.

dallamszakasszal kell számolnunk, s bizonyos mondatokban éppen a mondat második felében, harmadik harmadában, a leghangsúlyosabb szón (mondatrészen) van a dallamcsúcs. „Kérdő hanglejtésük” csak az olyan kérdő mondatoknak van, melyeknek kérdő voltát nem jelzi nyelvi jel, pl. kérdő névmás vagy az *-e* kérdőszócska. A vessző – bár irányt mutat a szöveg értelmezéséhez, tagolásához – elsősorban helyesírási jel, s nem szünetjel. A szöveg megszólaltatásakor jobb ha a mondatokat a szó- és mondatszerkezeti határoknál tagoljuk (szünettel vagy szünetpótlóval). Ott sem mindig, hiszen a szószerkezetek és a mondatszerkezetek valamilyen szempontból szorosabban összetartozó tömböket is alkothatnak. S ha ezeket szünettel széttagoljuk, olykor még a mondat értelme is megváltozhat. A jelző kötelező hangsúlyának álszabályát Paulay Ede verte bele a színészekbe. Helyesen a közlés értelme dönti el, hogy a jelzős szerkezetekben mikor melyik elemet kell (erőteljesebben) kiemelni. Az egyszerű minősítő jelzőnek a hangsúlya általában egyenlő erejű jelzett szaváéval. Többnyire csak az ún. rikkancs szórend esetén érvényes az is, hogy a mondat legfontosabb szava a mondat élén áll. A nyomatékos mondat leghangsúlyosabb része általában a fordított szórendű állítmány előtti hely.

5. Szerencsére a negatív jelenségek mellett hatnak a pozitív eredmények is. A nyelvészeti kutatások megállapításai – ha nem is túl gyorsan – átjutnak a köztudatba, részben az iskolai oktatás, pedagógus- és színészképzés segítségével, részben az anyanyelvi versenyek (pl. a Kazinczy- és az Édes anyanyelvünk ver-

senyek, Verseghy-versenyek stb.), az anyanyelv ápolását célzó konferenciák, kongresszusok (pl. Anyanyelv-oktatási napok), a Rádió, tévé nyelvi bizottságainak munkálkodása stb. révén. Ezek a nyelvi kultúra fejlesztése mellett a magatartáskultúra jobbítását is szolgálják.

6. Az anyanyelvnek, ezen belül a magyar nyelv állapotának vizsgálatában a kiejtés helyzetének elemzése éppúgy résztéma, mint ahogy a helyes nyelvhasználatnak is csak egy része az igényes és helyes, tiszta kiejtés. De mint ahogy a nyelvhasználat általában jellemzi a nyelvet beszélő közösséget, úgy a kiejtés is – mint a nyelvhasználat egyik eleme – szintén jellemző a nyelvi közösségre és a nyelvet használó személyre, hiszen kulturáltságáról, igényességéről vagy igénytelen-ségéről, emberi magatartásáról, embertársaihoz való viszonyáról vall ez is, mint a nyelvhasználat egésze.